

PREDSTAVY ŽIAKOV 8. ROČNÍKA O POHLAVNÝCH ROLÁCH, PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH A SEXUALITE

Gregussová, Monika, Morvayová, Daniela

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Trnavská cesta 112, 82102

Bratislava

Gregussová, Monika; Morvayová, Daniela. Predstavy žiakov 8. ročníka o pohlavných rolách, partnerských vzťahoch a sexualite. In HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana; SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 – suppl. Plný text příspěvku o rozsahu 4 s. je dostupný na přiloženém CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.

V našom príspevku by sme vám radi prezentovali výsledky nášho výskumu, ktorého cieľom bolo zistiť, ako dievčatá a chlapci ponímajú ženskú a mužskú rolu, akú majú predstavu o partnerských vzťahoch a sexualite, ako sú informovaní o antikoncepcii a nebezpečenstve sexuálneho zneužívania. Na účely nášho výskumu sme vytvorili dotazník, ktorý sa skladal z troch častí:

V prvej časti mali žiaci doplniť nedokončené vety, napr. „*Chlapec by mal byť...*“, „*Dievča by malo byť...*“, „*Byť chlapcom znamená...*“, „*Byť dievčaťom znamená...*“.

Druhú časť tvorili tvrdenia o fungovaní partnerského vzťahu, sexualite, antikoncepcii a sexuálnom zneužívaní. Niektoré z tvrdení sú pravdivé, iné sú mýtami, ktoré sú rozšírené v našej spoločnosti. Žiaci mali vyjadriť svoj súhlas alebo nesúhlas s výrokmi, alebo mohli vyjadriť svoj vlastný názor.

Tretiu časť tvorili otvorené otázky napr. „*Aké druhy antikoncepcie poznáš?*“.

Výskumnú vzorku tvorilo 100 žiakov 8. ročníkov zo štyroch rôznych bratislavských škôl. Respondenti boli vo veku 14-15 rokov, 58 dievčat a 42 chlapcov. Výsledky sme spracovali predovšetkým kvalitatívne, ale aj kvantitatívne.

Ponímanie ženskej a mužskej roly z pohľadu dospievajúcich

Zistili sme, že existujú rozdiely medzi dievčatami a chlapcami v tom, ako ponímajú ženskú a mužskú rolu. Chlapec, resp. muž z hľadiska chlapcov by mal mať predovšetkým

mužný vzhľad, t.j. byť svalnatý, chlpatý, fúzatý. Ďalej by mal byť inteligentný, schopný, zručný. Chlapci teda posudzovali mužskosť najmä podľa vzhľadu a fyzickej sily a potom podľa vlastností, ktoré sú predpokladom úspechu a presadenia sa v spoločnosti. V nedokončenej vete *Byť chlapcom znamená...* chlapci najčastejšie uvádzali biologické rozdiely (mať penis). Ďalej to pre nich znamená byť ochrancom dievčaťa a byť dominantný.

Dievčatá posudzujú mužskosť a mužskú rolu podľa iných kritérií ako chlapci. Všímajú si predovšetkým sociálne spôsobilosti muža v partnerskom vzťahu. Podľa nich muž by mal byť galantný, gentleman, oporou a ochrancom dievčaťa. Dôraz kladú aj na jeho správanie k druhým ľuďom a jeho obľúbenosť v kolektíve: mal by byť priateľský a milý, slušný, vtipný a zábavný. Vzhľad a schopnosti nepovažovali za také dôležité kritérium mužskosti ako chlapci. Byť mužom podľa nich znamená aj nájsť si dievča a urobiť ju šťastnou. To zodpovedá ich romantickej predstave, že existuje „ten pravý“, ktorý si ich raz nájde a urobí ich navždy šťastnými. Tejto predstave však nezodpovedajú ich vrstovníci, dievčatá sa na nich pozerajú veľmi kriticky až znevažujúco. Byť chlapcom podľa nich znamená byť o dva roky pozadu a myslieť len na sex. Chlapci v ich veku sa im zdajú nezrelí, detinskí, trápni.

Žena z hľadiska chlapcov by mala byť predovšetkým pekná, vyvinutá, s pekným poprsím a zadkom, štíhla. Žena by okrem toho mala mať schopnosť empatie, mala by byť milá, chápacá, citlivá. Ženskosť teda chlapci spájajú predovšetkým s krásou a sociálnymi kompetenciami. Nadradenosť mužov nad ženami sa prejavila v odpovediach na nedokončenú vetu „*Byť dievčaťom znamená...*“, kde niektorí uvádzali napr.: „...*byť podriadená mužovi.*“, „...*byť otrokom.*“, „*byť menej inteligentná ako muž.*“.

Žena z hľadiska dievčat by mala byť predovšetkým dobrá, milá, citlivá, chápacá, starostlivá. Ďalej zdôrazňovali nežnosť a jemnosť. Okrem týchto vlastností a sociálnych spôsobilostí dievčatá pripisovali veľký význam aj vzhľadu; žena by mala byť pekná, atraktívna, upravená. Ženskú rolu dievčatá definujú prostredníctvom „ženských“ vlastností, t. j. vlastností, ktoré sa tradične spájajú s materskou rolou (starostlivosť o druhých) alebo obrazom ženy ako slabšieho pohlavia, ktoré potrebuje mužskú ochranu (nežná, krehká, jemná). Ženskosť dievčatá spájajú aj s krásou a starostlivosťou o telo.

Dievčatá sa vnímali ako budúce matky a to aj vo vzťahu k mužom. Podľa nich byť ženou znamená prevychovať mužov, byť vo vzťahu tou rozvážnejšou, múdrejšou a „brzdiť chalanov v úchylnostiach“. Tieto odpovede sú ekvivalentom prejavov mužskej nadradenosti.

Z výsledkov vyplýva, že dievčatá a chlapci majú odlišné očakávania týkajúce sa ženskej a mužskej roly. Dievčatá pri definovaní ženskej aj mužskej roly zdôrazňujú predovšetkým sociálne spôsobilosti a povahové vlastnosti. Svoju aj chlapčenskú rolu

charakterizujú cez vzťah k iným. Hodnotu muža a ženy odvíjajú od toho, čo robia pre druhých a ako sa správajú k druhým.

Chlapci pri posudzovaní mužského a ženského ideálu kládli veľký dôraz na vzhľad a potom na vlastnosti a schopnosti tradične spájané s mužskou a ženskou rolou. Na rozdiel od dievčat chlapci opisovali mužskú rolu najmä prostredníctvom vlastností, ktoré sa prejavujú nezávisle od vzťahu k druhým ľuďom; muž by mať také vlastnosti, aby sa dokázal v spoločnosti presadiť a byť úspešný. Starat' sa o druhých (resp. o mužove potreby), byť chápravou, nežnou, jemnou a pritom peknou je úlohou ženy.

Podľa nášho názoru tieto výsledky reflektujú spoločenské očakávania spájané s mužskou a ženskou rolou. Ženskosť sa v našej spoločnosti spája s krásou a starostlivosťou o vzhľad. Príliš veľký dôraz sa kladie na krásu a nevelký význam majú intelektové schopnosti. Od dievčat sa veľmi neočakáva, že sa budú presadzovať a budú úspešné (napr. v kariére). Skôr sa od nich očakáva, že sa budú realizovať vo vzťahoch, budú súčasťou dvojice. Nekladie sa taký dôraz na ich individualitu, ale na sociálne spôsobilosti. Dievčatá môžu potom vnímať seba a svoju rolu cez vzťahy. Súčasťou ich ženskej identity je byť partnerkou, a preto byť súčasťou partnerského vzťahu nie je v rozpore s ich identitou, ale práve naopak.

Chlapci sú však v našej spoločnosti vedení skôr k tomu, aby sa vedeli sami presadiť. Mužská identita je založená skôr na dosiahnutí nezávislosti, individuality. To sa môže neskôr stať zdrojom problémov pri udržaní partnerských vzťahov. Partnerský vzťah totiž od nich vyžaduje, aby sa vzdali časti nezávislosti (a tým aj časti ich identity) a začali sa vnímať už ako súčasť dvojice.

Partnerský vzťah a sexualita

Podľa výsledkov druhej časti dotazníka sme identifikovali niektoré mýty, ktoré sa ukázali byť medzi dospelievajúcimi veľmi rozšírené. Na základe týchto mýtov ilustrujeme predstavu dospelievajúcich o partnerských vzťahoch a sexualite.

Partnerský vzťah dievčatá aj chlapci vnímajú romanticky až idealisticky. Veria v osudovú lásku: „**Každý má niekde na svete svoju „polovičku“ a keď sa stretnú, je to osudová láska.**“ S výrokom súhlasilo 64% dievčat a 57% chlapcov. Mýtus osudovej lásky zahŕňa aj ďalšie naivné presvedčenia: „**Keď nájdem tú pravú / toho pravého a ľúbime sa, pre chodenie už nemusím nič robiť, všetko pôjde samo.**“ (súhlasilo 45% dievčat a 26% chlapcov) , „**Keď ma niekto ľúbi, vždy vie, na čo myslím a po čom túžim aj bez toho, aby**

som jej / mu to hovoril(a).“ (súhlasilo 36% dievčat a 29% chlapcov). Takáto predstava o ideálnom partnerovi a ideálnom vzťahu môže byť jednou z príčin rozpadov partnerských vzťahov. Ak sa totiž vyskytnú nejaké problémy a konflikty, namiesto ich riešenia sa partneri rozídu v domnienke, že to „nebol ten pravý“. Mnohí si neuvedomujú, že dobrý vzťah je výsledkom dlhodobého úsilia oboch partnerov smerujúceho k jeho zlepšovaniu, a nevzniká automaticky na základe zamilovanosti. Predstava takýchto vzťahov je akousi jednoduchšou cestou – keď niečo nefunguje, tak je vina v druhom, alebo v osude, okolnostiach, a riešením je výmena „nefungujúceho“ vzťahu za lepší. Chýba tu osobná zodpovednosť za vzťah, snaha pracovať na sebe a na vzťahu, a snažiť sa o vlastný rast.

Ďalšie rozšírené mýty o prispôsobovaní sa v partnerskom vzťahu boli: **„Snažím sa byť podľa predstáv partnera / partnerky, lebo ho / ju veľmi ľúbim a chcem, aby bol(a) šťastný (á).**“ (súhlasilo s tým 67% chlapcov, 35% dievčat) a **„Keď sa moje dievča / môj chlapec chce milovať, tak sa treba prispôbiť, lebo inak si nájde niekoho iného.**“ (súhlasilo 26% chlapcov, ale len 5% dievčat). Prekvapujúce zistenie bolo, že väčšiu ochotu prispôbiť predstávam a požiadavkám partnera deklarujú chlapci. Mnohí chlapci veria, že sa dokážu zmeniť podľa požiadaviek partnerky a tým si udržia vzťah. Možné vysvetlenie je, že pre chlapcov v tomto veku je dôležité mať a udržať si vzťah „za každú cenu“, lebo potvrdzuje ich hodnotu muža a zvyšuje status medzi vrstovníkmi. Chlapci sú ochotnejší prispôbiť sa požiadavke partnerky na sexuálny styk. Chlapci akoby sexuálnou aktivitou dokazovali svoju mužnosť a heterosexuálnu orientáciu. Dievčatá sa tu prejavili asertívnejšie. Myslíme si, že je to dôsledok osvety, ktorá sa zameriava na dievčatá a zdôrazňuje ich právo „povedať nie“, odolať nátlaku chlapca a začať sexuálny život vtedy, keď sa cítia na to pripravené. Podľa nášho názoru by malo byť viac zdôrazňované, že aj chlapci majú právo odmietnuť sexuálny styk, právo nebyť pripravení a sexuálnou aktivitou nemusia dokazovať svoju mužnosť.

V oblasti sexuality sme identifikovali pretrvávajúci mýtus, ktorému veria hlavne chlapci a muži: **„Čím má muž väčší penis, tým je lepší milenec.**“ (súhlasilo 33% chlapcov, ale len 5% dievčat). Niektorí chlapci ešte stále považujú veľkosť penisu za dôležitú známku mužnosti a sexuálnej atraktívnosti. Chlapci však význam veľkosti penisu preceňujú, pretože pre dievčatá to nie je podstatné, na chlapcoch si všimajú iné znaky a vlastnosti.

V spoločnosti stále tabuizovanou témou je sexualita ľudí v zrelom veku. Rozšírený bol mýtus: **„Muži a ženy po päťdesiatke strácajú chuť na sex.**“ (súhlasilo 34% dospievajúcich a 25% sa nevedelo vyjadriť). Ukázalo sa, že pre väčšinu dospievajúcich je to niečo ťažko predstaviteľné až absurdné. Hoci ich rodičia sú v tomto veku, resp. poznajú ľudí v tomto veku, nedokázali sa odosobniť a vnímali to cez seba: *„Neviem, ešte som nemala*

päťdesiat. “ Ľudí po päťdesiatke často vnímali stereotypne buď ako asexuálnych: „*Babky som sa nepýtala.* “ alebo ako „zvrhlíkov“: „*Nesúhlasím. Příklad: Bill Clinton.* “.

Antikoncepcia

Z výskumu možno konštatovať, že vedomosti dospelých o antikoncepcii sú celkom dobré, ale napriek tomu pretrvávajú niektoré mýty: „**Ked' si chlapec pri sexe dá pozor, nemusí použiť kondóm.**“ (verí tomu 26% chlapcov a 12% chlapcov nevedelo, z dievčat súhlasilo len 7%), „**Homosexuáli nemusia použiť kondóm, lebo nemôžu otehotnieť.**“ (súhlasilo 55% chlapcov a 65% dievčat). Najmä medzi chlapcami je mnoho takých, ktorí ešte veria, že prerušovaná súlož je účinná antikoncepčná metóda. Dospelí použijú antikoncepciu len na zabránenie počatia, nebezpečenstvo prenosu pohlavných chorôb si nepripúšťajú.

Ďalej sme zistili, že veľká časť dospelých nevie o riziku počatia pri pettingu: „**K počatiu môže dôjsť aj vtedy, ak penis nevníkne do vagíny.**“ S výrokom nesúhlasilo až 55% chlapcov a 40% dievčat.

Pri porovnaní vedomostí chlapcov a dievčat o antikoncepcii sme zistili, že dievčatá sú informovanejšie. Chlapci sú náchylnejší uveriť rôznym mýtom o antikoncepcii, čo môže byť dôsledkom nedostatočných poznatkov o ženskom tele a jeho fungovaní, o mechanizme počatia.

Zisťovali sme aj , o akých druhoch antikoncepcie dospelí vedia. Dospelí uvádzali nasledovné metódy antikoncepcie (tabuľka 1).

Druhy antikoncepcie	Chlapci		Dievčatá		Spolu	
1. Antikoncepčné tabletky	29	69%	43	74%	72	72%
2. Kondóm, prezervatív	30	71%	37	64%	67	67%
3. Vnútromaternicové teliesko	10	24%	14	24%	24	24%
4. Antikoncepčná náplast'	7	17%	16	28%	23	23%
5. Pesar	4	10%	8	14%	12	12%
6. Ženský kondóm	4	10%	5	9%	9	9%
7. Gély ničiace spermie, čípky	3	7%	3	5%	6	6%
7. Antikoncepčná tyčinka	2	5%	4	7%	6	6%
8. Tabletky „po“ (Postinor)	0	0	3	5%	3	3%
9. Plodné a neplodné dni	0	0	2	3%	2	2%

Zistili sme, že sú o rôznych možnostiach antikoncepcie informovaní. Najčastejšie spomínané boli antikoncepčné tabletky. Nielen dievčatá, ale aj chlapci poznali veľa rôznych druhov hormonálnej antikoncepcie, aj také, ktoré sú dostupné na trhu len krátko, napr. hormonálna náplast', antikoncepčné tyčinky. Všimli sme si, že v časopisoch pre mládež (najmä dievčenských) sa začalo veľa písať o hormonálnej antikoncepcii ako vhodnej antikoncepčnej metóde pre dievčatá. Myslíme si, že „osveta“ v tejto oblasti má často iný cieľ ako viesť dospelujúcich k zodpovednému prístupu k sexu a objektívne ich informovať o antikoncepcii. Často sa totiž uvádzajú len výhody hormonálnej antikoncepcie a skoro vôbec sa nespomínajú jej nevýhody a možné nežiaduce účinky, prípadne sú riziká jej používania zľahčované. Tiež je sporné, či je hormonálna antikoncepcia vhodná pre dospelujúce dievčatá. Myslíme si, že dospelujúce dievčatá sa stávajú cieľovou skupinou komerčných záujmov farmaceutických spoločností.

Záver

Výsledky nášho výskumu poukazujú na to, že dospelujúci majú stereotypné predstavy o pohlavných rolách a romantické predstavy o fungovaní partnerského vzťahu. Zistili sme, že medzi dospelujúcimi sú ešte stále dosť rozšírené niektoré mýty o antikoncepcii. Naše zistenia poukazujú na dôležitosť programov sexuálnej výchovy (resp. výchovy k manželstvu a rodičovstvu).